

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛАТЕНТНОЇ (ПРИХОВАНОЇ) ЗЛОЧИННОСТІ

Рень Ю. В.

У статті автор аналізує сутність основних точок зору щодо визначення поняття приховування злочину, безпосередньо визначення сутності та причин латентної злочинності, тобто її кримінологічної характеристики, а також визначення заходів та способів зниження латентної злочинності. Автором у процесі дослідження зроблена пропозиція мінімізувати рівень латентної злочинності в Україні та запропоновані конкретні заходи і способи. У статті чітко обґрунтовано, що позитивні результати діяльності зі зниження латентної злочинності, безумовно, багато в чому залежать від неухильного додержання заходів щодо економічного, фінансового і кадрового забезпечення функціонування правоохоронних органів.

Ключові слова: злочинність, латентність, прихована злочинність, кримінологічна характеристика, причини та умови злочинності, приховування злочинів.

В статье автор анализирует сущность основных точек зрения относительно определения понятия сокрытия преступления, непосредственно определения сущности и причин латентной преступности, то есть ее криминалистической характеристики, а также определения мер и способов снижения латентной преступности. Автором в процессе исследования сделано предложение минимизировать уровень латентной преступности в Украине и предложены конкретные меры и способы. В статье четко обосновано, что положительные результаты деятельности по снижению латентной преступности, безусловно, во многом зависят от неуклонного соблюдения мероприятий по экономическому, финансовому и кадровому обеспечению функционирования правоохранительных органов.

Ключевые слова: преступность, латентность, скрытая преступность, криминалистическая характеристика, причины и условия преступности, сокрытие преступлений.

In the article the author analyzes the essence of the main points of view regarding the definition of concealment of a crime, the direct definition of the nature and causes of latent crime, i.e. its criminological characteristics, as well as the definition of measures and methods for reducing latent crime, namely: improving the system of accounting for crimes committed in a certain territory, for a certain period of time; the establishment of more stringent requirements regarding the adherence to the rules of conducting criminal-general statistics; implementation of measures that promote the professional level of employees of law enforcement agencies and improve, strengthen their material base; realization of work with the population with the help of educational measures that will stimulate the improvement of its professional culture and awareness; improvement of the legislation, as well as elimination of conflicts of law, as well as control over observance of the norms of legislation concerning the activities of precursor organizations, attention to increasing the level of the protection of witnesses and victims of crime; the systematic conduct of analytic work on the diagnosis of quantitative and qualitative characteristics of crime, the detection of complete criminological characteristics of the criminals, for disclosure by authorized bodies on data related to the level of

delinquency in Ukraine and data comparison with other European countries on regular intervals.

In order to determine the place of hidden crimes in the system of latent crime, the content of the concept of latent crime is defined in the article.

The author in the article stresses that the study of all signs of the criminological characteristics of latent crime in the complex plays an important role, namely: the receipt of information on the real aspects of crime; cognizance of the prevalent crime structure; creating a clear idea of the trends in the dynamics of crime; indication of the size of losses caused by the state and individual persons; the identification of the communities that generate crime, the elimination of the ways of their elimination; forecasting and planning for the fight against crime.

The author of the study made a proposal to minimize the level of latent crime in Ukraine and proposed specific measures and methods. The article clearly states that the positive results of the activity to reduce latent crime, of course, depend on the steady observance of measures regarding economic, financial and cedar enforcement of law enforcement agencies.

Key words: crime, latency, hidden crime, criminological characteristic, causes and conditions of crime, concealment of crimes.

Постановка проблеми та її актуальність. На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства наявність приховування факту скоєння злочинів свідчить про те, що стан державної статистики про зареєстровану злочинність у світі й у нашій країні не можна визнати задовільним, з огляду на рівень латентності злочинів та недовіру громадян до правоохоронних органів. Громадяни, суспільство, держава не мають повного уявлення про справжню кримінологічну обстановку в країні, не можуть вжити належних заходів щодо контролю над злочинністю. Приховування злочинів, крім того, є серйозним криміногенним фактором, що детермінує подальше поширення злочинності. З огляду на сучасну парадигму дослідження рівня приховування злочинів, до латентної злочинності відносять злочини, які залишаються невиявленими, невідомими правоохоронним органам, тобто прихованими.

З огляду на безумовну актуальність вивчення латентної злочинності, кримінологи одностайно переконані щодо надзвичайної складності дослідження такого феномена, що зумовлюється проблемами перш за все ґносеологічного та методологічного характеру. Тому наявність латентних злочинів створює в суспільстві психологічну обстановку безкарності суспільно небезпечних діянь, що, своєю чергою, заохочує осіб, що скоїли злочини, породжувати і поширювати свою злочинну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне дослідження питання приховування злочинів відіграє важливу роль, а тому виступає досить дискусійним серед учених, оскільки загально визначене поняття латентної злочинності відсутнє. Різним аспектам приховання злочину свої наукові праці присвячували

Г.І. Баймурзин, А.С. Беніцький, І.В. Боднар, І.Л. Бушуєв, Т.М. Гуд, С.Ф. Денисов, П.Г. Євдокімов, М.І. Ковальов, О.М. Литвинов, С.С. Мірошніченко, В.Г. Трифонов, А.С. Омаров, М.Х. Хабібুলін та інші вчені. Незважаючи на достатню кількість наукових робіт, вважаємо, що проблема приховування злочинів є не досить розкритою, оскільки немає єдиного розуміння та визначення обсягу поняття приховування злочинів, а тому це питання потребує подальшого дослідження та вирішення.

Мета дослідження полягає в аналізі основних точок зору щодо визначення поняття приховування злочину, безпосередньо визначення сутності та причин латентної злочинності, тобто її кримінологічної характеристики, а також визначення заходів та способів зниження латентної злочинності.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення місця прихованих злочинів у системі латентної злочинності слід визначити зміст поняття латентна злочинність. Слово «латентний» походить від латинського «latens» і означає «прихований», «невидимий» [1, с. 17].

Як зазначалося, на сучасному етапі однастайності щодо визначення латентної злочинності немає, тому у кримінологічній науці наведено різні судження, що стосуються латентної злочинності.

Латентна злочинність породжує істотні негативні наслідки для успішної діяльності правоохоронних органів і зрештою для всього суспільства, оскільки будучи не врахованою, залишається поза увагою відповідних суб'єктів протидії злочинності, породжує нові злочини, формує у громадян невіру в здатність органів державної влади забезпечити їхню безпеку, створити необхідні умови для захисту їхніх прав і свобод. Завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство не має уявлення про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона спричиняє [2].

О.М. Джужа наголошує, що латентна злочинність – це невиявлені або незареєстровані злочини, які не знайшли свого відображення в офіційній статистичній звітності [3, с. 219].

У своїх наукових дослідженнях В.Ф. Оболенцев наголошує на тому, що поняття латентної злочинності не може бути сконструйовано тільки на базі ознаки «невідомості» правоохоронним органам про злочини. Необхідна і друга істотна ознака – «неврахованість» скоєних злочинів у статистичній звітності. Таким чином, поняття латентної злочинності включає не тільки ознаку «невідомості», а й ознаку «неврахованості» злочинів в офіційній кримінально-правовій статистиці. Всі ті фактично скоєні злочини, що не пройшли процедуру статистичного обліку і не знайшли відображення в статистичних облікових даних, потрапляють у розряд латентних [4].

На нашу думку, латентна злочинність полягає у сукупності прихованих злочинних діянь, що скоєні на певній території та у певний проміжок часу, не врахованих, не зареєстрованих в установленому порядку, які реально були скоєні, але не стали відомі органам кримінального судочинства і, відповідно, не відображаються в офіційній статистиці. Вважаємо, що на сучасному етапі розвитку наслідком існування латентної злочинності є зниження правової захищеності громадян. Таким чином, латентні злочини є більш небезпечними. Адже в результаті появи латентних злочинів ви-

моги закону по суті справи порушуються двічі. Перший раз це робить злочинець, що посягає на охоронюваний кримінальним законом блага. Другий – коли державні органи через неочевидність фактично скоєного злочину чи з інших причин позбавляються можливості реагувати на це відповідним чином.

Наявність латентної злочинності створює в певних соціальних групах обстановку безкарності, що, як відомо, штовхає злочинців до скоєння нових (як правило, більш небезпечних) злочинів. Вона знижує авторитет правоохоронних органів, викликає в окремих громадян недовіру до них і, як наслідок, до зниження правової активності суспільства в боротьбі зі злочинністю. Результати проведеного нами дослідження свідчать, що з більш ніж 2 тисяч випадків неповідомлення громадянами про конкретні факти злочинних посягань 1518 були пов'язані з недовірою до правоохоронних органів, невпевненістю в покаранні винних [4].

Під причинами латентності злочинів необхідно розуміти сукупність обставин соціального, правового, особистого й іншого характеру, що перешкоджають виявленню, реєстрації та обліку злочинів, а також їх розкриттю, зокрема й забезпеченню повноти й усебічності їх розкриття. Під обставинами соціального характеру необхідно також розуміти й недоліки в діяльності правоохоронних і судових органів, до обов'язків яких входять виявлення, реєстрація злочинів і осіб, які їх скоїли, а також здійснення правосуддя. Існують об'єктивні та суб'єктивні фактори, що зумовлюють існування латентної злочинності. До об'єктивних належать середовище й обставини, в яких скоюються злочини. Приміром, специфічні недоліки у звітності та контролі, що перешкоджають розкриттю злочинів, скоєних посадовими особами; відсутність письмових і речових доказів; віддаленість від населених пунктів або людних місць під час вбивств, зґвалтувань, розбоїв та ін. До суб'єктивних належать: небезпечність особи, що скоїла злочин; бажання приховати свою злочинну діяльність; небажання потерпілого повідомляти про злочин; недоліки в роботі правоохоронних органів тощо.

Офіційна статистика, як стверджує В.І. Поклад, відображає не стільки стан злочинності, а стан її реєстрації в країні. Латентна злочинність істотно спотворює статистичні дані про кримінологічну ситуацію, реальний стан, структуру, характер, динаміку злочинності, про розмір і характер завданої шкоди; зменшує ступінь достовірності прогнозів; перешкоджає реалізації принципів невідворотності відповідальності; підтримує авторитет правоохоронних органів; перешкоджає ефективній протидії зростання злочинності, знижує антикримінальну злочинність громадян; негативно впливає на економічне життя країни [1].

На нашу думку, латентна злочинність на сьогодні підтримує результативний механізм протидії злочинності – принцип неминучості покарання. На думку В.І. Шакуна, надзвичайно велика кількість осіб, які вчинили правопорушення і не понесли встановленої законом відповідальності, набуває в Україні загрозливого характеру і може перерости у масові заворушення; таке становище можливе за умови, коли не вживатимуться невідкладні заходи щодо подолання різниці між кількістю зареєстрованих заяв і повідомлень про злочин, та притягнення винних до відповідальності, серед яких майже третина, що скоюють їх повторно [5].

Ми погоджуємося з вищенаведеною думкою та вважаємо, що ситуація ускладнюється також високим рівнем латентних злочинів, оскільки особи, які скоїли ці злочини, не притягуються до відповідальності. А тому наголошуємо, що причинами, які зумовлюють існування латентної злочинності, є: низький ступінь очевидності вчиненого діяння; ретельна діяльність винного з приховування злочинного посягання; витонченість способу скоєння злочину; спеціалізація і рівень професіоналізму винного; порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку скоєних злочинів; помилкова кваліфікація скоєного злочину як адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного делікту; низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їхніх можливостей. Потерпілі, свідки, очевидці і керівники організаційно-господарських структур, обізнані про скоєні злочини, з різних мотивів не повідомляють відповідним органам про злочини.

Одним із факторів прихованої злочинності є те, що здебільшого потерпілі не звертаються за захистом своїх прав. Проблема полягає в тому, що такі особи не бажають бути втягненими в кримінальний процес, побоюються переслідування, не знають можливостей із захисту своїх порушених прав.

Значну питому вагу в структурі латентної злочинності становлять «злочини без потерпілих», до числа яких можна віднести злочини проти державної влади, інтересів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, злочини у сфері економіки.

Аналізуючи суспільну небезпечність злочинності загалом та латентної зокрема, стверджуємо, що латентність злочинів негативно позначається на плануванні боротьби зі злочинністю, а також розробці заходів щодо протидії прихованих злочинів, а також їх попередження.

Наголошуємо, що в умовах євроінтеграції українського кримінального законодавства у міжнародну правову систему протидії злочинності, узгодження національного законодавства з міжнародно-правовими зобов'язаннями, що взяла на себе Україна, на сучасному етапі особливий актуальності набувають питання вивчення кримінального законодавства країн-членів Європейського Союзу та впровадження відповідних положень у вітчизняне право. Тому варто проаналізувати кримінальну відповідальність за приховування злочинів у низці європейських країн. До прикладу, у таких країнах, як: Австрія, Болгарія, Данія, Іспанія, Польща, Франція тощо.

А.П. Закалюк слушно зазначає, не можна охопити всі можливі причини та умови латентизації злочинів. Крім того, деякі із запропонованих груп, зокрема межева латентність, не має чітких критеріїв виділення. Учений пропонує інший варіант поділу латентних злочинів: залежно від причин і механізмів їхньої латентизації. Згідно з цим поділом усі латентні злочини відповідно до вказаних підстав (причини і механізми набуття латентності) поділяються на шість основних груп. 1. Злочинні прояви, які з низки причин (вчинення з необережності, правова некомпетентність тощо) помилково не сприймаються як передбачені Кримінальним кодексом України кримінально карані діяння. 2. Злочини, про які потерпілі з різних мотивів не повідомляють компетентним органам. 3. Злочини, в яких немає персоніфікованого потерпілого суб'єкта, за-

цікавленого повідомляти про їх скоєння (посягання на державні, загальносуспільні об'єкти та відносини). 4. Злочини, факт скоєння яких відомий обмеженому колу осіб або лише винуватцям, проте через вжиття ними спеціальних заходів щодо непоширення відомостей про згадані прояви, а також через незаінтересованість у цьому потерпілих повідомлення про злочини не надходять до правоохоронних органів. 5. Злочини, інформація про які відома правоохоронним органам, але вони (помилково або свідомо) не оцінені ними у встановленому кримінально-процесуальному порядку як кримінально карані діяння та залишені поза обліком. Це так звані «приховані» злочини. 6. Злочини, стосовно яких прийнято необґрунтоване процесуальне рішення щодо відсутності події або складу злочину. З цього приводу Л.Д. Гаухман зазначає, що нині у слідчій та судовій практиці вимальовується низка моментів, основний з яких проявляється у тенденції загального зниження рівня кваліфікації працівників правозастосовних органів внаслідок невеликого в середньому стажу їх роботи за спеціальністю, недостатніх здібностей, небажання самостійно підвищувати свій професіональний рівень, впевненості в непогрішності своїх знань, відтоку найбільш здібних і кваліфікованих працівників у комерційні структури і т. ін. [6; 7].

Наголошуємо, що на сучасному етапі розвитку держави не встановлені реальні офіційні статистичні дані з приводу прихованої злочинності. Поширеною є позиція, що, для того щоб підвищити якість вивчення рівня злочинності необхідно поєднати три системи даних: офіційну статистику, соціологічні дані та експертні оцінки [8, с. 28]. Щодо встановлення якісних та кількісних показників конкретних видів латентної злочинності, то ефективність статистичних методів дещо зменшується, тим паче, коли йдеться про такий високий рівень латентності [9, с. 73-74], наприклад у корупційній злочинності (за оцінками різних фахівців цей рівень коливається у межах 90-99%). Статистику можна використовувати для дослідження латентної злочинності, систематизації результатів, отриманих під час кримінологічних досліджень латентної злочинності [10, с. 82; 11]. Загалом, латентна злочинність є різномірною та різноплановою, враховуючи її види. Зокрема, І.А. Христинч пропонує її поділяти на п'ять груп: дуже високу, високу, середню, низьку і дуже низьку латентність [12, с. 118].

Одним із найпоширеніших методів збору інформації щодо латентної економічної злочинності є проведення різного виду анкетувань. Значною перевагою такого методу є «можливість обрати безпосередньо ціль дослідження і на її основі скласти анкету» [13, с. 89; 14].

На наше переконання, дослідження всіх ознак кримінологічної характеристики латентної злочинності у комплексі відіграє важливу роль, а саме має на меті: отримання інформації про реальний стан злочинності; визначення справжньої структури злочинності; створення чіткого уявлення про тенденції в динаміці злочинності; визначення розмірів збитків, заподіяних державі та окремим особам; виявлення обставин, що породжують злочинність, визначення шляхів їх усунення; прогнозування та планування боротьби зі злочинністю.

Наголошуємо, щоб мінімізувати рівень латентної злочинності в Україні, пропонуємо такі заходи і способи, як: вдосконалення системи обліку злочинів, що скоюються на певній території, за певний проміжок часу;

встановлення більш жорстких вимог, що стосуються додержання порядку ведення кримінально-правової статистики; здійснення заходів, що сприяють підвищенню професійного рівня працівників правоохоронних органів та вдосконалення, зміцнення їх матеріальної бази; здійснення роботи із населенням за допомогою просвітницьких заходів, що спонукатимуть підвищення його правової культури і правосвідомості; вдосконалення законодавства, усунення колізій права, а також контроль за дотриманням норм законодавства, що стосується діяльності правоохоронних органів; звернення уваги на підвищення рівня захисту свідків і потерпілих; систематичне проведення аналітичної роботи з визначення кількісно-якісних характеристик злочинності, виявлення повної кримінологічної характеристики особи злочинців; забезпечення відкритості інформації уповноваженими на те органами щодо даних, які стосуються рівня латентної злочинності в Україні та порівняння даних з іншими європейськими країнами за певні проміжки часу.

До прикладу, розглядаючи ситуацію щодо прихованої злочинності у сфері діяльності правоохоронних органів, задля зниження латентності злочинів пропонуємо такі заходи: здійснити посилення зв'язку між населенням та правоохоронними органами шляхом залучення громадськості до проведення заходів щодо профілактики правопорушень серед особового складу; здійснювати моніторинг вивчення оцінки населенням якості роботи правоохоронних органів; проводити регулярні робочі зустрічі, брифінги, прес-конференції серед працівників правоохоронних органів з питань висвітлення їхньої діяльності та зміцнення правопорядку й законності в державі тощо.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи все вищезгадане, можна зробити висновки, що проблема приховування злочинів є не досить розкритою, оскільки немає єдиного розуміння та визначення обсягу поняття приховування злочинів, а тому це питання потребує подальшого дослідження та вирішення.

У процесі дослідження зроблена пропозиція мінімізувати рівень латентної злочинності в Україні, отже, пропонуємо такі заходи і способи: вдосконалення системи обліку злочинів, що скоюються на певній території, за певний проміжок часу; встановлення більш жорстких вимог, що стосуються додержання порядку ведення кримінально-правової статистики; здійснення заходів, що сприяють підвищенню професійного рівня працівників правоохоронних органів та вдосконалення, зміцнення їх матеріальної бази, а також здійснення роботи із населенням за допомогою просвітницьких заходів, що спонукатимуть підвищення його правової культури і правосвідомості; вдосконалення законодавства, усунення колізій права, а також контроль за дотриманням норм законодавства, що стосується діяльності правоохоронних органів; систематичне проведення аналітичної роботи з визначення кількісно-якісних характеристик злочинності, виявлення повної кримінологічної характеристики особи злочинців; забезпечення відкритості інформації уповноваженими на те

органами щодо даних, які стосуються рівня латентної злочинності в Україні та порівняння даних з іншими європейськими країнами за певні проміжки часу.

Отже, наголошуємо, що позитивні результати діяльності зі зниження латентної злочинності, безумовно, багато в чому залежать від неухильного додержання перелічених заходів, їх економічного, фінансового і кадрового забезпечення.

Література

1. Поклад В.І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності. Луганськ: РВВ ЛДУВС. 2007. 329.
2. Веприцький Р.С. Латентність злочинності та шляхи її подолання. Форум права. 2014. № 1. С. 72-74. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_l_14.pdf
3. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джужі. К.: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.
4. Оболенцев В.Ф. Базові засади системного аналізу запобігання злочинності в Україні. Проблеми законності. 2015. Вип. 130. С. 155-161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_130_20
5. Шакур В.І. Межі впливу на злочинність. Щорічник українського права. 2010. № 2. С. 183-190.
6. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами. М.: Юридическая литература, 1969. 146 с.
7. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.; Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
8. Саенко Ю.К. К вопросу о создании системы показателей современного состояния общества. Социология: теория, методы, маркетинг. 1999. № 3. С. 26-30.
9. Храмов С.М. Латентная преступность: методология познания и основные направления противодействия: монография. Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина. Брест: БрГУ, 2010. С. 169.
10. Теоретические основы исследования и анализа латентной преступности: монография / под. ред. С.М. Иншакова. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2011. 839 с. (Серия «Научные издания для юристов»).
11. Оболенцев В.Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.
12. Христич І.О. Проблеми встановлення обсягів латентної віктимності в Україні. Питання боротьби із злочинністю. 2013. № 26. С. 118- 130
13. Кривенцов П.А. Латентная преступность в России: криминологическое исследование: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА). М., 2014. 184 с.
14. Суханос В.В. Правові заходи протидії корупції в Україні в сучасних умовах: науково-теоретичні аспекти: монографія. Суми: Університетська книга, 2015. 74 с.

Рень Ю. В.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби,
старший інспектор відділу по роботі з персоналом
Академії Державної пенітенціарної служби,
капітан внутрішньої служби